

- [illegible]

عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه

تا پایان قرن پنجم هجری

محمد حسین فاریاب

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۰

شماره ردیف ۸۴۲
شماره موضوعی کلام و عقاید - ۸۱
۱۳۹۰ - ۴۲

■ عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه تا پایان قرن پنجم هجری

● مؤلف: محمدحسین فاریاب

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: نگارش

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۳۹۰

● شمارگان: ۱۰۰۰

● قیمت: ۶۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهنا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۷۷۴۲۳۲۶ - ۲۵۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۲۱۱۳۶۲۹ - ۲۵۱

فهرست مطالب

۲۷	 مقدمه
۲۸	 پیشینه تحقیق
۲۹	 ضرورت تحقیق
۳۰	 هدف تحقیق
۳۰	 تعریف واژگان
۳۰	 ۱. عصمت
۳۵	 ۲. امام
۳۷	 ۳. امامیه
۳۸	 ۴. قلمرو عصمت
۳۸	 الف) عصمت عملی
۳۸	 ب) عصمت علمی
۴۰	 سازمان‌دهی فصول

فصل اول: نخستین مسلمانان و مسئله عصمت

۴۵	 مقدمه
۴۸	 ۱. عصمت در قرآن با تأکید بر فهم نخستین مسلمانان
۴۹	 الف) مفهوم عصمت در قرآن

۶ عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه تا پایان قرن پنجم هجری

- یک. عصمت و بازدارندگی از خطر..... ۴۹
- دو. عصمت و بازدارندگی از عذاب..... ۵۲
- سه. عصمت و بازدارندگی از گناه..... ۵۳
- ب) عصمت ملائکه در قرآن..... ۵۵
- ج) عصمت پیامبران در قرآن..... ۵۷
- یک. آیات اثبات‌کننده عصمت پیامبران..... ۵۷
- دو. آیات موهوم عصمت نداشتن پیامبران..... ۶۳
- د) عصمت پیامبر اکرم ﷺ در قرآن..... ۷۲
- یک. آیات اثبات‌کننده عصمت پیامبر اکرم ﷺ..... ۷۳
- دو. آیات نفی‌کننده عصمت پیامبر اکرم ﷺ..... ۷۶
- ه) عصمت غیرپیامبران در قرآن..... ۷۸
- یک. حضرت مریم علیها السلام..... ۷۸
- دو. مخلصین..... ۸۰
- سه. صادقین..... ۸۳
- چهار. اولی الامر..... ۸۴
- و) عصمت اهل بیت در قرآن..... ۸۶
- ز) عصمت امام در قرآن..... ۸۹
- جمع‌بندی..... ۹۱
۲. عصمت در سنت نبوی..... ۹۲
- الف) مفهوم عصمت..... ۹۲
- ب) مصادیق عصمت..... ۹۴
- ج) قلمرو عصمت معصومان..... ۹۶
- یک. عصمت از گناه..... ۹۷

۹۷.....	دو. عصمت از خطیئه
۹۹.....	جمع‌بندی
۹۹.....	۳. صحابه و مسئله عصمت پیامبر اکرم ﷺ
۱۰۰.....	الف) عصمت پیامبر پیش از تصدی منصب نبوت، از دیدگاه اصحاب
۱۰۳.....	ب) عصمت پیامبر اکرم ﷺ پس از تصدی منصب نبوت
۱۰۳.....	یک - عصمت در مرحله دریافت و ابلاغ وحی
۱۱۳.....	دو - عصمت در مرحله عمل به وحی
۱۲۳.....	جمع‌بندی نهایی

فصل دوم: نخستین شیعیان و مسئله عصمت امام (تا پیش از امام باقر ع)

۱۲۹.....	مقدمه
۱۳۰.....	۱. عصمت امام در عصر علوی
۱۳۱.....	الف) عصمت در روایات علوی
۱۳۱.....	یک - مفهوم عصمت
۱۳۲.....	دو - معرفی معصومان
۱۳۴.....	سه - قلمرو عصمت معصومان
۱۳۵.....	ب) شیعیان امام علی ع و مسئله عصمت امام
۱۴۶.....	تحلیل و جمع‌بندی
۱۵۰.....	۲. عصمت امام در عصر امام حسن ع
۱۵۱.....	الف) عصمت در روایات امام حسن ع
۱۵۱.....	ب) اصحاب امام حسن ع و مسئله عصمت
۱۵۴.....	۳. عصمت امام در عصر امام حسین ع
۱۵۴.....	الف) عصمت در روایات امام حسین ع
۱۵۵.....	ب) اصحاب و شیعیان امام حسین ع و مسئله عصمت

تحلیل و جمع‌بندی	۱۵۷
۴. عصمت امام در عصر امام سجاد (ع)	۱۵۸
جمع‌بندی نهایی	۱۶۲
فصل سوم: شیعیان و آموزه عصمت امام از دوران امام باقر (ع) تا پایان دوره غیبت صغرا	
مقدمه	۱۶۷
۱. عصمت در آینه روایات	۱۶۷
الف) عصمت در روایات امام باقر (ع)	۱۶۸
ب) عصمت در روایات امام صادق (ع)	۱۷۰
ج) عصمت در روایات امام کاظم (ع)	۱۷۶
د) عصمت در روایات رضوی	۱۷۷
ه) عصمت در روایات امام جواد، امام هادی و امام حسن عسکری (ع)	۱۸۳
و) عصمت در توقیعات امام زمان (عج)	۱۸۴
جمع‌بندی روایات از دوران امام باقر (ع) تا پایان غیبت صغرا	۱۸۵
۲. مسئله عصمت امام در اندیشه اصحاب	۱۸۶
الف) مسئله عصمت در اندیشه هشام بن حکم	۱۸۷
یک. دیدگاه برخی از اهل سنت و مستشرقان درباره عقاید هشام در مسئله عصمت	۱۸۹
دو. دیدگاه شیعه درباره عقاید هشام در مسئله عصمت	۱۹۰
ویژگی‌ها و مقومات عصمت امام	۱۹۳
قلمرو عصمت	۱۹۶
برهان‌های عصمت	۱۹۷
برهان‌های عقلی	۱۹۷
برهان امتناع تسلسل	۱۹۷
نفی احتجاج به غیر معصوم	۱۹۸

۱۹۹	فلسفه وجودی امام
۲۰۰	برهان‌های نقلی
۲۰۱	جمع‌بندی و بررسی نظریات هشام
۲۰۲	ب) مسئله عصمت در اندیشه دیگر اصحاب
۲۰۴	پاسخ به برخی ابهامات
۲۰۴	شبهه اول
۲۱۰	شبهه دوم
۲۱۱	۱. نظریه علمای ابرار:
۲۱۱	۲. نظریه امامان معصوم:
۲۱۵	جمع‌بندی
	فصل چهارم: آموزه عصمت امام در اندیشه محدثان تا پایان قرن پنجم
۲۱۹	گذری بر تاریخ حدیث شیعه تا پایان قرن پنجم هجری
۲۲۳	محدثان و آموزه عصمت امام:
۲۳۳	شیخ صدوق
۲۳۴	۱. مرحوم صدوق و آموزه عصمت امام:
۲۳۵	۲. ویژگی‌های عصمت:
۲۳۵	الف) موهبتی بودن عصمت
۲۳۶	ب) اختیاری بودن عصمت
۲۳۷	۳. قلمرو عصمت:
۲۳۷	الف) عصمت از گناه کبیره و صغیره پیش از امامت
۲۴۰	ب) عصمت از گناه کبیره و صغیره پس از تصدی منصب امامت
۲۴۱	ج) عصمت از اشتباه در عمل به دین
۲۴۶	د) عصمت از اشتباه در امور عادی

۱۰ عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه تا پایان قرن پنجم هجری

هـ) عصمت از اشتباه و فراموشی در تبیین دین.....	۲۴۹
و) عصمت از اشتباه در نظریات علمی.....	۲۵۰
۴. برهان‌های عصمت.....	۲۵۴
الف) برهان‌های عقلی.....	۲۵۴
یک - فلسفه وجودی امام.....	۲۵۵
دو - برهان‌های عقلی هشام‌بن حکم.....	۲۵۶
ب) برهان‌های نقلی.....	۲۵۶
جمع‌بندی نظریات مرحوم صدوق.....	۲۵۷
پاسخ به یک شبهه.....	۲۵۸
جمع‌بندی نهایی.....	۲۶۲
فصل پنجم: عصمت امام در اندیشه متکلمان امامیه از آغاز عصر غیبت تا پایان قرن پنجم هجری	
مقدمه.....	۲۶۵
این‌قبه.....	۲۶۶
۱. این‌قبه و نظریه عصمت امام.....	۲۶۷
۲. قلمرو عصمت.....	۲۶۷
الف) عصمت از اشتباه در امور مربوط به دین.....	۲۶۷
ب) عصمت از اشتباه در امور عادی زندگی.....	۲۶۸
۳. برهان‌های عصمت.....	۲۶۹
جمع‌بندی نظریات مرحوم ابن‌قبه.....	۲۷۰
محمدبن جریر طبری.....	۲۷۰
۱. طبری و نظریه عصمت امام.....	۲۷۱
۲. ویژگی‌های عصمت.....	۲۷۱
۳. قلمرو عصمت.....	۲۷۲

۲۷۳.....	۴. برهان‌های عصمت
۲۷۵.....	جمع‌بندی و بررسی نظریات ابن جریر طبری
۲۷۵.....	شیخ مفید
۲۷۶.....	۱. شیخ مفید و نظریه عصمت امام
۲۷۷.....	۲. تعریف عصمت و ویژگی‌های آن
۲۷۹.....	۳. قلمرو عصمت
۲۷۹.....	الف) عصمت از گناهان کبیره و صغیره
۲۸۲.....	ب) عصمت از ترک مستحبات
۲۸۳.....	ج) عصمت از اشتباه و فراموشی در تبیین دین
۲۸۳.....	د) عصمت از اشتباه و فراموشی در عمل به دین
۲۸۴.....	یک - گناه سهوی
۲۸۴.....	دو - اشتباه در ادای تکالیف شرعی
۲۸۴.....	اول - عصمت از اشتباه در نماز
۲۸۵.....	دوم - عصمت از قضا شدن نماز
۲۸۶.....	ه) عصمت از اشتباه در نظریات غیردینی
۲۸۹.....	و) عصمت از اشتباه در امور عادی
۲۹۲.....	۴. برهان‌های عصمت
۲۹۲.....	الف) برهان‌های عقلی دال بر عصمت امام
۲۹۲.....	یک - فلسفه وجودی امام
۲۹۲.....	دو - تلازم امامت و عصمت
۲۹۳.....	سه - تلازم عصمت نداشتن با گمراهی مردم
۲۹۳.....	چهار - برهان بر عدم وقوع و عدم امکان سهوالتبی
۲۹۵.....	ب) برهان‌های نقلی دال بر عصمت امام

- یک - آیه تطهیر ۲۹۵
- دو - آیه صادقین ۲۹۸
- سه - حدیث ثقلین ۳۰۲
- جمع‌بندی و بررسی نظریات شیخ مفید ۳۰۵
- سید مرتضی علم‌الهدی ۳۰۶
۱. سید مرتضی و نظریه عصمت امام ۳۰۷
۲. تعریف عصمت ۳۰۷
۳. ویژگی‌های عصمت ۳۰۹
- الف) اختیاری و الهی بودن عصمت ۳۰۹
- ب) تکاملی بودن عصمت ۳۱۰
- ج) اختصاص نداشتن به گروهی ویژه ۳۱۱
- د) تشکیکی بودن عصمت ۳۱۱
۴. قلمرو عصمت ۳۱۲
- الف) عصمت از گناهان کبیره و صغیره ۳۱۲
- ب) عصمت از ترک مستحبات ۳۱۴
- ج) عصمت از اشتباه و فراموشی در عمل به دین ۳۱۵
- یک - عصمت از اشتباه در ادای واجبات دینی ۳۱۶
- دو - عصمت از گناه سهوی ۳۱۷
- د) عصمت امام از اشتباه در امور عادی زندگی ۳۲۰
- ه) عصمت از اشتباه و فراموشی در تبیین دین ۳۲۱
- و) عصمت از اشتباه در نظریات غیردینی ۳۲۲
۵. برهان‌های عصمت امام ۳۲۶
- الف) برهان‌های عقلی دال بر عصمت امام ۳۲۶

۳۲۶	یک - برهان امتناع تسلسل
۳۲۸	دو- حفظ شریعت
۳۳۰	سه- پیشوایی امام
۳۳۱	چهار- امتناع تصدیق کذاب از جانب خداوند
۳۳۲	پنج - روی گردانی مردم از گناهکار
۳۳۳	ب) برهان‌های نقلی دال بر عصمت امام
۳۳۳	یک - آیه ابتلا
۳۳۴	دو- آیه تطهیر
۳۳۶	سه- حدیث ثقلین
۳۳۸	جمع‌بندی و بررسی نظریات سید مرتضی * در مسئله عصمت
۳۳۹	ابوالصلاح حلبی
۳۳۹	۱. حلبی و نظریه عصمت امام
۳۳۹	۲. قلمرو عصمت
۳۴۰	الف) عصمت از گناه
۳۴۰	ب) عصمت از اشتباه در تبیین دین
۳۴۰	ج) عصمت از اشتباه در نظریات علمی
۳۴۱	۳. برهان‌های عصمت
۳۴۲	الف) برهان‌های عقلی
۳۴۲	یک - امتناع تسلسل
۳۴۳	دو- پیشوا بودن امام
۳۴۴	سه - روی گردانی مردم از گناهکار
۳۴۵	چهار- خوار شدن گناهکار
۳۴۵	ب) برهان‌های نقلی

۱۴ □ عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه تا پایان قرن پنجم هجری

- یک- آیه اهل الذکر ۳۴۶
- دو- آیه صادقین ۳۴۷
- سه - آیه شهادت ۳۴۸
- چهار- آیه اولی الامر ۳۴۹
- پنج- آیه مراجعه به اولی الامر ۳۵۰
- شش - حدیث ثقلین ۳۵۱
- هفت - حدیث سفینه ۳۵۲
- جمع بندی و بررسی نظریات مرحوم حلی ۳۵۳
- ابوالفتح کراچکی ۳۵۴
۱. کراچکی و نظریه عصمت امام ۳۵۵
۲. ویژگی های عصمت ۳۵۵
۳. قلمرو عصمت ۳۵۶
- الف) عصمت از گناه ۳۵۶
- ب) عصمت از اشتباه در تبیین دین ۳۵۶
- ج) عصمت از اشتباه در امور غیردینی ۳۵۷
۴. برهان های عصمت امام ۳۵۷
- الف) برهان های عقلی ۳۵۸
- یک- امتناع تسلسل ۳۵۸
- دو- پیشوا بودن امام ۳۵۹
- ب) برهان های نقلی ۳۵۹
- جمع بندی و بررسی نظریات کراچکی ❦ ۳۶۰
- سدآبادی ۳۶۱
۱. سدآبادی و نظریه عصمت امام ۳۶۲

۳۶۲	۲. ویژگی‌های عصمت امام.....
۳۶۲	۳. قلمرو عصمت.....
۳۶۳	شیخ طوسی.....
۳۶۴	۱. شیخ طوسی و نظریه عصمت امام.....
۳۶۴	۲. تعریف عصمت.....
۳۶۶	۳. ویژگی‌های عصمت.....
۳۶۶	الف) اختیاری بودن.....
۳۶۶	ب) الهی بودن.....
۳۶۷	۴. قلمرو عصمت.....
۳۶۷	الف) عصمت از گناه کبیره و صغیره.....
۳۶۹	ب) عصمت از ترک مستحبات و ترک اولی.....
۳۷۰	ج) عصمت از اشتباه و فراموشی در مرحله عمل به دین.....
۳۷۱	یک - گناه سهوی.....
۳۷۱	دو- اشتباه در انجام دادن تکالیف شرعی.....
۳۷۱	اول - عصمت از قضا شدن نماز.....
۳۷۴	دوم. خواب ماندن از روزه.....
۳۷۴	سوم - اشتباه در نماز.....
۳۷۷	د) عصمت از اشتباه و فراموشی در امور عادی.....
۳۷۹	ه) عصمت از اشتباه در تبیین دین.....
۳۸۰	و) عصمت از اشتباه در نظریات غیردینی.....
۳۸۴	۵. برهان‌های عصمت.....
۳۸۴	الف) برهان‌های عقلی.....
۳۸۴	یک - امتناع تسلسل.....

۱۶ □ عصمت امام در تاریخ تفکر امامیه تا پایان قرن پنجم هجری

۳۸۶	دو- حفظ شریعت	۳۸۶
۳۸۸	سه - پیشوایی امام	۳۸۸
۳۸۸	چهار - حکمت خداوند	۳۸۸
۳۸۹	پنج - روی گردانی مردم از گناهکار	۳۸۹
۳۹۰	الف) برهان‌های نقلی	۳۹۰
۳۹۰	یک - آیه ابتلا	۳۹۰
۳۹۱	دو- آیه اولی الامر	۳۹۱
۳۹۴	جمع‌بندی نظریات شیخ طوسیؒ در مسئله عصمت امام	۳۹۴
۳۹۵	ابراهیم نویختی	۳۹۵
۳۹۵	۱. نویختی و نظریه عصمت امام	۳۹۵
۳۹۶	۲. تعریف عصمت	۳۹۶
۳۹۶	۳. ویژگی‌های عصمت	۳۹۶
۳۹۶	الف) الهی بودن عصمت	۳۹۶
۳۹۶	ب) اختیاری بودن عصمت	۳۹۶
۳۹۷	۴. برهان‌های عصمت امام	۳۹۷
۳۹۷	الف) امتناع تسلسل	۳۹۷
۳۹۸	ب) حفظ شریعت	۳۹۸
۳۹۹	ج) پیشوا بودن امام	۳۹۹
۴۰۰	د) مطاع بودن امام	۴۰۰
۴۰۱	ه) فلسفه وجودی امام	۴۰۱
۴۰۱	و) انحصار نظریه حق در کلام امام	۴۰۱
۴۰۲	ز) جانشینی پیامبر اکرم ﷺ	۴۰۲
۴۰۲	۵. قاصد عصمت	۴۰۲

جمع‌بندی و بررسی نظریات مرحوم نوبختی..... ۴۰۳

فصل ششم: نتیجه‌گیری

۱. تاریخچه پیدایش بحث عصمت و بازتاب آن در جامعه شیعی..... ۴۰۷

۲. مفهوم عصمت..... ۴۰۹

۳. تعریف عصمت و ویژگی‌های آن..... ۴۰۹

۴. قلمرو عصمت..... ۴۱۱

الف) عصمت از گناهان پیش از تصدی منصب امامت..... ۴۱۱

ب) عصمت از گناهان پس از تصدی منصب امامت..... ۴۱۱

ج) عصمت از ترک مستحبات و ترک اولی..... ۴۱۲

د) عصمت از اشتباه در عمل به دین..... ۴۱۲

یک - عصمت از گناه سهوی..... ۴۱۳

دو - عصمت از اشتباه در ادای واجبات..... ۴۱۳

ه) عصمت امام از اشتباه در امور عادی..... ۴۱۴

و) عصمت امام از اشتباه در تبیین دین..... ۴۱۵

ز) عصمت از اشتباه در نظریات علمی..... ۴۱۵

ج) برهان‌های عصمت..... ۴۱۶

سخن آخر..... ۴۱۷

منابع..... ۴۱۹

فارسی و عربی..... ۴۱۹

انگلیسی..... ۴۳۷

نمایه‌ها..... ۴۳۹

مقدمهٔ معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسلهٔ مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصهٔ نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانهٔ دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق و گرامی او، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیرهٔ آن پیشوایان و عرضهٔ آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشارِ فزون از شمارِ آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفتهٔ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است، به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از میانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب، راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این‌روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی، به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مدظله العالی» از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو کلام اسلامی که با تلاش پژوهشگر ارجمند

مقدمه معاونت پژوهش □ ۲۱

بازخوانی دیدگاه شیعه امامیه درخصوص مسئله عصمت امام از ابتدا تا پایان قرن پنجم هجری است. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و جناب حجت الاسلام والمسلمین محمدتقی سبحانی و جناب آقای دکتر حسن یوسفیان که با نظارت، مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای آن افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعالی خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *

www.ketab.ir